

М.В. Ільків, С.В. Пивоваров

РОЗВІДКИ В БАСЕЙНІ р. ПРУТ

Results of archaeological prospecting in 2009 to the west from Chernivtsi along the lower flows of the Rivers Shubranets and Revnyak (Prut basin) are presented.

У 2009 р. на базі Чернівецької філії ДП НДЦ ОАСУ Інституту археології НАН України здійснено археологічні розвідки та експертизи ділянок в басейні верхньої течії р. Прут західніше м. Чернівці, метою яких була інспекція стану збереження пам'яток, збір підйомного матеріалу і встановлення наявності та потужності культурного шару.

Маршрут розвідки пролягав уздовж нижньої течії р. Шубранець, що впадає у р. Мошків, яка своєю чергою є лівою притокою Пруту, та р. Ревняк — правої притоки р. Прут. Територія охоплює в основному околиці населених пунктів Чернівці (р-н Рогізна), Шубранець, Мамаївці та Ревне, розташованих у зоні максимального антропогенного впливу на об'єкти археологічної спадщини. Лівобережна ділянка, на якій обстежено більшість пам'яток, у цьому мікрорайоні являє собою широку рівнинну долину р. Прут, укриту мережею струмків та меліоративних каналів, яка починає плавно підвищуватися в північному напрямку.

Три багатошарові поселення обстежено на південній околиці с. Шубранець. Перше (уроч. Борохово) розміщене на високому терасоподібному схилі лівого берега р. Шубранець (Совиця) та її притоки. У північній частині пам'ятки виявлено рештки наземного житла трипільської культури у вигляді великого скупчення шматків обмазки розмірами до 30 см, серед якої зрідка траплялися фрагменти посуду (рис. 1, 1, 2). Кераміка якісна, характеризується однорідною глиняною масою та рівномірним випалом. Більшість фрагментів укрита яскраво-червоним або блідо-білим ангобом та полисковані. На кількох трапився поліхром-

ний розпис чорною та білою фарбами. Орнамент — заокруглені, прямі горизонтальні або кутоподібні фрагменти ліній. Поміж вузьких чорних смуг нанесено декілька таких само білих ліній, які на тлі червоного ангобу складають враження триколірності. На поверхні зрідка трапляються також крем'яні відщепи. Пам'ятку можна попередньо датувати фіналом етапу В I.

Друга група знахідок із пам'ятки пов'язана зі старожитностями культури типу Гава-Голігради. Їх представлено фрагментами кухонної та столової кераміки. Перша характеризується домішкою в тісті крупних зерен шмоту, іноді органіки, більш-менш рівномірним кольором від буро-оранжевого до чорного, заглаженою поверхнею, вкритою інколи зовні серією розчосів (рис. 2, 1, 2). Столова кераміка відзначається якісним випалом та чорнолощеною зовнішньою поверхнею, вкритою горизонтальними або скісними канелюрами завширшки 0,5—3,0 см (рис. 2, 3—5). Внутрішні стінки червоно-бурого кольору. Один уламок миски орнаментований зсередини дрібними канелюрами, вкритими червоним лощенням (рис. 2, 5). Знахідки фрагментів посуду, а також обмазки і перепаленого каміння рівномірно поширені на всій площі пам'ятки розмірами орієнтовно 200 × 350 м. Її межі доволі чітко помітні за характерним чорним забарвленням ґрунту на тлі довколишнього сіро-жовтого. Кераміка має аналогії серед матеріалів з поселення Магала IV, що дозволяє датувати цю пам'ятку періодом розвинутого гальштату.

В західній частині пам'ятки виявлено також кілька незначних фрагментів кераміки, типової для культури Ноуа. Вона сіро-бурого забарвлення з домішкою в тісті дрібних зерен жорстви. Край вінця горизонтально зрізаний,

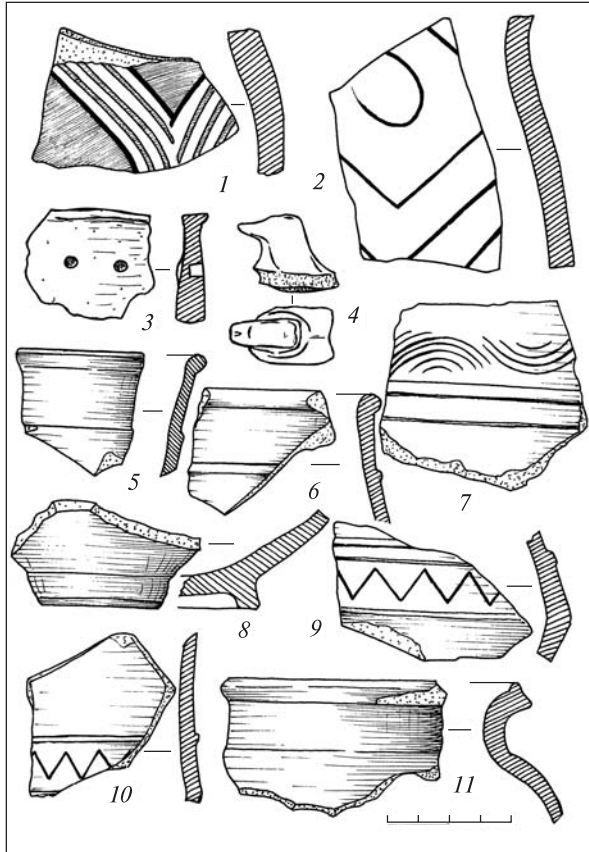

Рис. 1. Підйомний матеріал з поселень Шубранець, уроч. Борохово (1–4) та уроч. Біля Дронички (5–11)

ледь відхилений назовні. Попід ним є ряд наколів, які зсередини утворюють «горошини» (рис. 1, 3). На деяких уламках помітний відтягнутий горизонтальний валик — гладенький або розчленований. З глиняного тіста аналогічного складу виготовлена відламана голівка водоплавного птаха (рис. 1, 4).

Наступна пам'ятка розташована на південний захід від попередньої, на протилежному правому березі струмка в уроч. Біля Дронички, на пологому схилі зі східною експозицією. На поверхні зібрано фрагменти кераміки черняхівської та давньоруської культур. Артефакти поширені вздовж водного потоку на відстань понад 800 м за ширини близько 100 м. Знахідки черняхівської культури представлені уламками кухонного та столового посуду (рис. 1, 5–10). Окремі фрагменти інколи підлошені по всій поверхні або ж у вигляді ліній-зигзагів. Матеріали давньоруського часу представлені фрагментами кераміки XII — першої половини XIII ст. і трапляються переважно неподалік струмка (рис. 1, 11).

Обидві пам'ятки виявлені Б.О. Тимощуком у 1971 р. та обстежувалися ним у 1974 р. Під час розвідок 2009 р. було зафіксовано зна-

хідки культури Ноа на першій з них, а також виявлено синхронне багатошарове поселення навпроти другої (уроч. Рогізнянське). Воно представлене керамікою черняхівської та давньоруської культур, яка поширюється вздовж р. Шубранець смугою завширшки близько 50 м. На схід від неї на першій високій терасі виявлено поодинокі фрагменти кераміки трипільської культури. Територія всіх трьох пам'яток зайнята присадибними ділянками, на яких через постійні земляні роботи порушуються культурні нашарування.

Нижче за течією р. Шубранець оглянуто пам'ятки в урочищах Острів, Очерет та Микулівка. Поселення виявлені та обстежені Б.О. Тимощуком протягом 1967–1971 рр., а також досліджувалися розвідками Л.П. Михайлини і С.В. Пивоварова у 1991 р. На них зафіксовано культурні нашарування голіградської, черняхівської, праської та давньоруської культур.

На особливу увагу заслуговує багатошарова пам'ятка на східній околиці с. Мамаївці в уроч. Селище (За Птахофабрикою), обмежена двома струмками зі сходу та півдня. Її виявив Б.О. Тимошук у 1948 р. та обстежував у 1953, 1963 та 1980 рр., а також В.М. Войнаровський та І.А. Піддубний у 1993 р. Знахід-

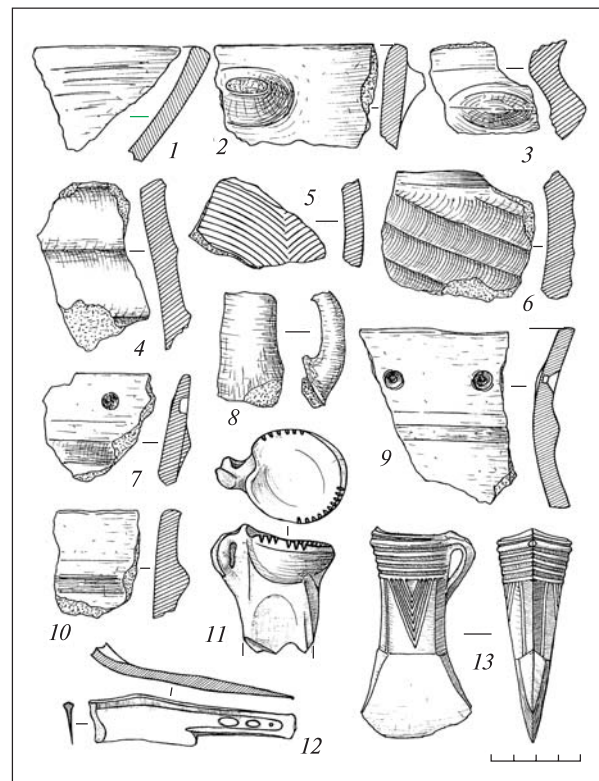

Рис. 2. Знахідки з пам'яток Шубранець, уроч. Борохово (1–6), Мамаївці, уроч. Селище (7–12) та Ревне, уроч. Городище (13)

ки представлені старожитностями культури лінійно-стрічкової кераміки, трипільської, голіградської, лукашівської, черняхівської, лука-райковецької та давньоруської культур. У результаті проведення археологічної експертизи земельної ділянки в 2008 р. С.В. Пивоваровим та О.В. Шманьком виявлено культурні нашарування культури Ноуа.

Зібрані під час розвідки 2009 р. матеріали репрезентують старожитності культур Ноуа та черняхівської. Більшість знахідок виявлено в котлованах для вибирання чорнозему завглибшки до 2 м або поблизу них. Вони тягнуться вздовж польової дороги та цілком зруйнували частину пам'ятки смугою завширшки близько 10—12 м. Кераміка культури Ноуа ліпна, бурого, сірого або оранжевого забарвлення, нерідко з домішками в тісті зерен товченого кварцу або кременю, а також шамоту. Більшість фрагментів належать банкоподібним посудинам з рядком заглиблень-наколів та горизонтальним валиком поперек (рис. 2, 7, 9, 10). До столової кераміки відносяться фрагменти дворучних чаш або кухликів, які представлені переважно уламками ручок (рис. 2, 8). Трапився також кістяний штамп з діаметром робочої поверхні 4,1—4,6 см та нарізаними по краю зубцями (рис. 2, 11). Із бронзових виробів, які слід, очевидно, віднести до культури Ноуа, — ніж та заклепка. Кінець леза обламаний. Спинка вигнута, руків'я підсилене по обох краях валиками, які поступово сходять нанівець. Посередині руків'я три отвори різних розмірів (рис. 2, 12). Вціліла довжина ножа 9,6 см, ширина леза 2,2 см, довжина та ширина руків'я, відповідно, 4,4 см і 1,4 см. Бронзова заклепка завдовжки 1,8 см має циліндричну форму та півсферичні потовщення-шляпки на кінцях. Діаметр стрижня 0,5 см. Обидві знахідки вкриті зеленою патиною. Крім цього, в межах котлованів виявлено аморфні зливки бронзи, що може свідчити про місцеве бронзолварне виробництво.

У с. Ревне в уроч. Городище, що на правобережжі Пруту, обстежено укріплення VIII—X ст. Вони розташовані на високій мисоподібній частині плато, порослій лісом, у межиріччі струмків Ревняк та Ліщик. Пам'ятку виявив Б.О. Тимошук у 1948 р., стаціонарні розкопки

проводили в 1970—1990-х рр. Б.О. Тимошук, І.П. Русанова та Л.П. Михайлина. Обстеження території здійснювали також С.В. Пивоваров, В.М. Войнаровський та І.А. Піддубний.

Під час огляду східної частини городища на мисоподібному майданчику між стрімким схилом до потоку і зовнішньою стороною валу в зсувах ґрунту знайдено бронзову сокиру-кельт. Тут же виявлено дрібні шматки обмазки і вуглики. Корпус сокири має видовжені пропорції та овальний профіль. Заокруглене, ледь опущене донизу лезо характеризується чітко виділеними трапецієподібними фасками. Край втулки майже прямий, із незначним виступом з тильного боку. Поперек потовщеним ободком кельт орнаментований чотирма горизонтальними валиками. Від нижнього на тулуб опускаються чотири різновеликі V-подібні пружки. Вушко ромбоподібне в перетині (рис. 2, 13). Довжина кельта 9,6 см, ширина леза 5,2 см, глибина втулки 6,5 см. Виріб вкритий нестійкою темно-зеленою патиною. За морфологічними ознаками кельт відноситься до виробів середньодунайських типів, які з'явилися в ранньогальштатську епоху й побутували в Потиссі, Трансильванії та Східному Прикарпатті. В останньому регіоні їх співвідносять зі старожитностями культури Гава-Голігради. Дещо асиметричне лезо, орнаментальний мотив і характерний профіль краю втулки дозволяє датувати знахідку в межах періоду НаВ (орієнтовно X—VIII ст. до н. е.).

Кельт не тільки збільшує кількість подібних знахідок у регіоні, а й дозволяє висловити припущення про спорудження частини укріплень городища в гальштатський період, чим пізніше скористалося слов'янське населення. Це може стосуватися принаймні одного із напольних валів, насип якого складається з перегорілої землі червоного кольору.

Таким чином, обстежені пам'ятки переважно багатощарові і характеризуються численним підйомним матеріалом. Більшість розташовані в межах орних земель, через що культурні нашарування систематично порушуються та руйнуються. Особливо значного руйнування зазнала багатощарова пам'ятка в с. Мамаївці (уроч. Селище), де на значній площі за допомогою техніки знято верхній шар ґрунту.

